

Р.Ю. ВАСЬКОВСЬКИЙ

94 (477) : 930.2 “1918”

КОЛИ БУЛО СТВОРЕНО ДИРЕКТОРІЮ УНР?

Статтю присвячено дослідженню питання щодо дати створення Директорії Української Народної Республіки – колегіального штабу антигетьманського повстання. У розвідці аналізуються різні підходи й погляди на дану проблему в українській історіографії. Зроблено спробу, ґрунтуючись на співставленні наративних джерел, встановити істину, уточнивши при цьому традиційно усталену історичною наукою дату формування керівного органу боротьби за відновлення УНР.

Ключові слова: Директорія, Українська Народна Республіка, антигетьманське повстання, дата створення, історіографія.

Статья посвящена исследованию вопроса относительно даты создания Директории Украинской Народной Республики – коллегиального штаба антигетманского восстания. В работе анализируются разные подходы и взгляды на данную проблему в украинской историографии. Сделана попытка, основываясь на сопоставлении нарративных источников, установить истину, уточнив при этом традиционно принятую исторической наукой дату формирования руководящего органа борьбы за восстановление УНР.

Ключевые слова: Директория, Украинская Народная Республика, антигетманское восстание, дата создания, историография.

The article is devoted to investigating the question about the date of creation of the Ukrainian People’s Republic Directory as the antihetmanian uprising’s collective Staff. There is an analysis of different approaches and views on the issue of Ukrainian historiography in the intelligence. An attempt is to establish the truth, based on comparison of narrative sources, while adding historical science has traditionally adopted the date of formation of the governing body of the struggle for the restoration of the UPR.

Key words: Directory, Ukrainian People’s Republic, antihetmanian uprising, date of creation, historiography.

Одним із питань, які і дотепер не знайшли остаточної конкретизації у вітчизняній історіографії, є датування виникнення Директорії Української Народної Республіки – колегіального органу, створеного в листопаді 1918 р. для керівництва протигетьманським повстанням. Традиційно за таку дату прийнято вважати 13 листопада – саме її, зокрема, наведено у мемуарно-публіцистичному творі одного з організаторів повстання, активного учасника Української

революції 1917-1920 рр. Володимира Винниченка «Відродження нації» [3, с. 107-108]. Навесні 1920 року 20 примірників щойно надрукованої у Відні праці були доставлені до Києва разом із проханням до радянського уряду її автора повернутися на батьківщину [3, с. 540]. І хоча останній у підсумку не залишився в УСРР, його книгу, разом із тими оцінками В. Винниченка окремих моментів і особистостей діячів революції, що збігались із загальноідеологічними установками

режиму, у подальшому активно використовуватимуть для підтвердження негативної візії згадуваних у творі противників радянської влади.

(Яскравим прикладом уваги до твору є збірка «Революція на Україні по мемуарам белых» (Москва – Ленінград, 1930), укладач якої, С. Алексєєв, у розлогій передмові прямо вказує: «Центральне місце у збірнику посідає стаття Винниченка «З історії української революції» (таким є підзаголовок «Відродження нації». – Р. В.)... З усього матеріалу пропонованого збірника стаття Винниченка становить безперечно найбільший інтерес» [8, с. IV].)

Саме 13 листопада, як точку відліку існування Директорії УНР, і було прийнято радянською історіографією. Водночас є підстави сумніватись у вірогідності такого датування: приміром, у спогадах другого організатора антигетьманського повстання Микити Шаповала наводиться зовсім інша дата – 15 листопада [16, с. 136]. Так коли ж було створено повстанський провід? Прагнення розібратися в цьому питанні і покликала до життя дану розвідку.

Автор не буде піонером у даному напрямку – ця проблема має власну історіографію. Зокрема, уточнити дату утворення Директорії намагались у своїх працях М. Стахів [13] і П. Захарченко [6]. Звичайно, питання, пов'язані з підготовкою і початком повстання проти Гетьманату Павла Скоропадського, не раз детально й ґрунтовно аналізувалися хоча б у модерній українській історичній науці – у працях О. Бойко [1; 2], В. Солдатенка [10-12], О. Чумаченко [15] та ін. Однак в усіх цих роботах аргіогі дата виникнення Директорії УНР подавалась як 13 листопада. Разом з тим, суперечності, наявні у текстах учасників і свідків тих подій, визначили за мету даної статті спробу, провівши відповідний історіографічний аналіз, визначити, де саме криються помилки і неточності у викладі історичного фактажу.

Проте, перш ніж перейти до аналізу предмета дослідження, зупинимося ще на

одній проблемі. Закономірно може виникнути питання – а чи настільки важливою є подібна деталізація, з уточненням до одного дня, дати ухвалення остаточного рішення про початок листопадового повстання 1918 р.? Однак необхідність цього вимагається потребою визначення причинно-наслідкового зв'язку (якщо такий існував) з подією, що відбулася майже одночасно – підписанням 14 листопада П. Скоропадським грамоти про федерацію очолюваної ним Української Держави з майбутньою небільшовицькою Росією. У документі вказувалося, що Україні «першій належить виступити в справі утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії. В осягнення цієї мети лежить запорука добробуту як всієї Росії, так і забезпечення економічно-культурного розвитку цілого українського народу на міцних підставах національно-державної самобутності (тут і надалі правопис джерел збережено. – Р. В.)» [5, с. 286].

Як слушно констатувала А. Гриценко, хоча «значна частина і дослідників, і мемуаристів вважає, що останнім поштовхом до прискорення подій стала гетьманська грамота про федерацію з Росією, ... існує версія і про випадковість збігу в часі появи 14 листопада 1918 р. грамоти і утворення колективного органу влади під час повстання – Директорії Української Народної Республіки» [4, с. 49]. Щоб зрозуміти, чи це дійсно так, спробуємо реконструювати хід подій на підставі спогадів двох основних ініціаторів протигетьманського повстання – В. Винниченка, що був головою Українського національного союзу (на таємному засіданні якого й було обрано Директорію) і члена президії УНС М. Шаповала.

У своїй праці «Відродження нації» В. Винниченко пише, що після появи федеративної грамоти він скликав засідання союзу, на якому було вирішено «ухвалити всі заходи, зроблені до цього моменту в справі

повстання й послати представників від кожної партії на таємне засідання для вибору Директорії» [3, с. 107]. І вже на тому засіданні було утворено Директорію.

Якщо взяти до уваги, що грамота гетьмана була оголошена 14 листопада (у своїх спогадах П. Скоропадський відзначає, що він написав її 13-го, вже після засідання Ради міністрів [9, с. 305], тобто десь у другій половині дня), то обидва засідання УНС навряд чи могли мати місце 13 листопада. Більш правдивими можуть видатися мемуари М. Шаповала. Він пише, що після оголошення 14 листопада грамоти по обіді того ж дня відбулося засідання Головної ради УНС, на якому чергове засідання союзу було призначене на день 15 листопада. А на ньому ухвалено рішення про підготовку повстання і «на восьму годину вечора призначене конспіративне засідання президії Національного союзу разом з нашими представниками війська», на якому було сформовано Директорію [16, с. 135-136].

Досліджуючи цей момент, автор семитомної праці «Україна в добу Директорії УНР» М. Стахів вказує на суперечність між спогадами Микити Шаповала та іншого активного учасника протигетьманського повстання, командира Окремого загону січових стрільців (основної військової сили повсталих) Євгена Коновальця. Останній зауважує, що 15 листопада ввечері він вже виїхав з Києва разом із Винниченком до Білої Церкви [7, с. 115]. Звідси, напевно, не можна не погодитися з М. Стаховим, який робить висновок про те, що вибір Директорії відбувся вночі з 14 на 15 листопада [13, с. 76].

Разом з тим, існує і полярна точка зору. Так, П. Захарченко, наводячи спогади учасника таємного засідання якогось Р. Лашенка, котрий писав, що «в момент створення Директорії ми ще нічого не знали про акт Скоропадського», стверджує за ним про обрання Директорії все ж таки 13 листопада. Він аргументує свою думку тим, що «можливість опозиції нелегким шляхом отримати інформацію з гетьманських кулуарів під час підготовки грамоти є

сумнівною. Принаймні, ніхто з мемуаристів чи сучасників подій про це не повідомляє» [6, с. 22]. Однак видається, що дослідник помиляється – адже один з «літописців» української революції П. Христюк наводить спогади іншого революційного діяча, Наві. Подаючи як дату цього засідання 13 листопада, останній вказує, що «В. Винниченко повідомив нараду про ті таємні події, котрі в той саме час творилися в гетьманській палаті» [14, с. 158]. Цікавий штрих: у наведеному уривку називаються всі учасники історичного засідання – «В. Винниченко, А. Макаренко, Ф. Швець, М. Шаповал, О. Янко, О. Осецький, сотник Січових стрільців А. Чайківський, полковник Тютюнник, полковник Аркас, О. Макаренко, О. Мицюк, М. Кушнір, П. Андрієвський і Кульчицький», однак ніякий Р. Лашенко серед них не згадується.

Але обидва цитовані уривки – і Р. Лашенка, і Наві – в силу своїх суперечностей, на нашу думку, не є достатньо обґрунтованим доказом протилежної тези, а отже не витримують вищенаведених аргументів. Відтак можна стверджувати, що таємне засідання розпочалось увечері 14 листопада 1918 р. Стосовно ж тези про випадковість збігу появи федеративної грамоти і утворення Директорії, то вона вочевидь заперечується тою одностайністю, яку виявив Український національний союз у питанні організації повстання (позаяк ще донедавна більшість в УНС виступали проти цього). І тільки коли стало зрозумілим, що внаслідок зміни урядового курсу виникла загроза самостійності України, всі партії та групи союзу приєдналися до повстання. Тож реконструкція подій має виглядати наступним чином.

Таємне засідання президії УНС розпочалося 14 листопада о 20-й годині у приміщенні міністерства шляхів, в кабінеті О. Стокоза, урядовця особливих доручень при міністрі шляхів. На цьому засіданні були присутні представники різних політичних сил, що входили до Українського

національного союзу, а також військові, котрі підтримали ідею повстання. Для керівництва повстанням й вирішено було обрати Директорію, котра мала відігравати роль революційного уряду з усією повнотою влади. Головою Директорії обрано Володимира Винниченка (УСДРП), членами: Симона Петлюру (УСДРП, кандидата Січових стрільців), призначеного головним отаманом повстанських військ, Федора Швеця (Селянська спілка), Панаса Андрієвського (УПСС) і Андрія Макаренка (безпартійного, кандидата залізничників). Передбачалося спочатку, що Директорія мала складатись із трьох осіб – Винниченка, Петлюри і Швеця, а інших двох вирішено було прийняти до складу тимчасово – щоб, як відмітив М. Шаповал, репрезентувати якомога більше громадських груп під час повстання [16, с. 136-137]. Починалося повстання...

Бібліографічні посилання:

1. Бойко О. Д. Директорія у боротьбі за владу: хід протигетьманського повстання, фактори перемоги / О. Д. Бойко // Проблеми вивчення історії української революції. 1917-1921 рр. – Вип. 4. – К. : Ін-т історії України, 2009. – С. 209-236.
2. Бойко О. Український Національний Союз і організація протигетьманського повстання / Олена Бойко // Проблеми вивчення історії української революції. 1917-1921 рр. – Вип. 1. – К. : Ін-т історії України, 2002. – С. 157-186.
3. Винниченко В. Відродження нації : в 3 т. / Володимир Винниченко. – К. : Політвидав України, 1990. – Т. 3. – 1990. – 542 с.
4. Гриценко А. П. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 р. – початок 1919 р.) / А. П. Гриценко. – К., 1993. – 102 с.
5. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923 : док.-наук. вид. : в 2 т. / Дмитро Іванович Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава. – 2002. – 352 с.
6. Захарченко П. П. Селянський рух в Україні у контексті антигетьманського повстання (осінь 1918 р.) / П. П. Захарченко. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 46 с.
7. Коновалець Є. Причинки до історії української революції / Євген Коновалець // Київ. – 1991. – № 10. – С. 106-117; № 11. – С. 105-123.
8. Революція на Україні по мемуарам белых / [сост. С. А. Алексеев, под ред. Н. Н. Попова]. – К. : Політиздат України, 1990. – 435+XXXII с.
9. Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / Павло Скоропадський. – К. ; Філадельфія : АТ «Книга», 1995. – 493 с.
10. Солдатенко В. Директорія та відновлення УНР / Валерій Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2008. – 20 грудня.
11. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу : іст. есе-хроніки : у 4 т. / Валерій Федорович Солдатенко. – К. : Світогляд, 2009. – Т. 2: Рік 1918. – 2009. – 411 с.
12. Солдатенко В. Чому і як готувалося антигетьманське повстання / Валерій Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2008. – 1 листопада.
13. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР : в 7 т. / Матвій Стахів. – Скрантон : Українська науково-історична бібліотека, 1962. – Т. 1: Власними силами. – 1962. – 272 с.
14. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції, 1917-1920 : в 4 т. / Павло Христюк. – [Прага] : Український соціологічний інститут, 1921. – Т. 3. – 1921.
15. Чумаченко О. А. Громадсько-політична діяльність Микити Шаповала : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. А. Чумаченко. – К., 2002. – 20 с.
16. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Уривки із споминів / Микита Шаповал // Вітчизна. – 1996. – №№ 7-8. – С. 127-140.

